

פתרון הבחינה בידיעת העם והמדינה - חלק א', 1 יח"ל

שאלון: 031101

מוגש על-ידי : שמואל הירש

מורה להיסטוריה ברשת בתי הספר של יואל גבע

פרק ראשון- מבוא: 1870-1920

(הערה: על הנבחנים היה לענות על שלוש מהשאלות 1-5)

פתרון שאלה מספר 1

להלן שתי סיבות לצמיחתה של התנועה הציונית בשליש האחרון של המאה התשע עשרה:

- 0 התעוררות הלאומיות של עמי אירופה חלחלה לתוככי הרחוב היהודי. יהודים הושפעו מהתעוררות התנועות הלאומיות באירופה והבינו שכמו עמים אחרים, גם עליהם להיאבק למען עצמאות מדינית.
- 0 האכזבה מהאמנציפציה, שהובילה, לדעת ציונים אחדים, לאנטישמיות מודרנית, הניעה יהודים כמו פינסקר והרצל לקדם את הרעיון הציוני.

פתרון שאלה מספר 2

מטרתה של התנועה הציונית הייתה להקים לעם היהודי בית לאומי בארץ ישראל על פי המשפט הפומבי. כדי לממש מטרה זאת הוצעו הדרכים הבאות:

- 0 פיתוח תכליתי של ארץ ישראל על ידי יישובה ביהודים עובדי אדמה בעלי מלאכה ועוסקים במשלחי יד.
- 0 ארגון היהדות כולה וליכודה על ידי מפעלים יעילים, מקומיים וכלליים, בהתאם לחוקי המדינות השונות.
- 0 הגברת הרגש הלאומי היהודי וההכרה הלאומית- יהודית.
- 0 פעולות הכנה כדי להשיג הסכמות של הממשלות השונות, הסכמות שיש צורך בהן כדי להניע את מטרות הציונות.

פתרון שאלה מספר 3

בארץ ישראל קמו מספר ארגונים בשנים 1881-1914. ארגונים אלה סייעו להקמת הבית הלאומי היהודי בארץ. כך למשל הוקם בימי העלייה השנייה **ארגון השומר**, כארגון שמירה על המושבות בארץ ישראל. הקמתו ביטאה גם את האידאולוגיה של כיבוש העבודה וכיבוש האדמה על ידי "היהודי החדש" בארץ ישראל. ארגונים נוספים שקמו הן **המפלגות הפוליטיות**. מפלגת הפועל הצעיר ומפלגת פועלי ציון שתיהן האמינו בכיבוש האדמה והעבודה, בהגשמה עצמית והטיפו לפעילות חינוכית-תרבותית ציונית. מפלגת פועלי ציון הייתה מפלגה סוציאליסטית, שבניגוד למפלגת הפועל הצעיר האמינה בצורך לשלב ציונות עם סוציאליזם.

פתרון שאלה מספר 4

שלושה קשיים של הישוב היהודי בארץ ישראל בתקופת מלחמת העולם הראשונה:

- 0 יהודים בעלי אזרחות עותומאנית חויבו להתגייס לצבא התורכי.
- 0 מסים כבדים הוטלו על התושבים היהודים למימון צרכי המלחמה.
- 0 ב-1917 גורשו חמשת אלפים יהודים מתל אביב יפו על ידי התורכים מחשש שאלה יסייעו לבריטים המתקרבים לארץ לכבוש את הארץ מידם.

פתרון שאלה מספר 5

הצהרת בלפור: "ממשלת הוד מלכותו רואה **בעין יפה** את ייסודו של בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל ותעשה כמיטב יכולתה להקל על השגת מטרה זו, בתנאי ברור שלא ייעשה שום דבר העלול לפגוע בזכויות האזרחיות, והדתיות של עדות לא יהודיות הקיימות בארץ ישראל, או בזכויותיהם ובמעמדם המדיני של יהודים בכל ארץ אחרת.
אכיר לך תודה אם תביא הכרזה זו לידיעתה של ההסתדרות הציונית."

הצהרת בלפור הייתה עשויה לקדם את האינטרסים של בריטניה באופנים הבאים:

- 0 בריטניה סברה כי הצהרת אהדה כלפי השאיפות הלאומיות של היהודים תגרום ליהדות ארצות הברית רבת העוצמה, ללחץ על ממשלת ארה"ב להצטרף למלחמה לצד בריטניה ויתר מדינות ההסכמה.
- 0 מנהיגי בריטניה הניחו, כי הצהרת תמיכה בשאיפות הציוניות והקמת ישות מדינית פרו בריטית בארץ ישראל, תסייע להם לשלוט בדרכים העיקריות שעברו סמוך לארץ ישראל והיוו שטחי שליטה אסטרטגיים חשובים. למשל, שליטה על הדרכים המובילות למושבה הבריטית בהודו, קרבה לתעלת סואץ, קרבה לסוריה ולדרכים המובילות ממנה לאזורים אסטרטגיים באסיה.

0 חשש כי אם בריטניה לא תצא בהצהרת תמיכה כזו, יפעלו גורמים ציוניים אצל ממשלת גרמניה, על מנת שזו תפרסם הצהרת תמיכה בשאיפות הציוניות. הצהרת תמיכה גרמנית עלולה הייתה להשפיע על יהדות ארה"ב לתמוך בגרמניה במהלך המלחמה וללחוץ על ממשלת ארה"ב לתמוך במדינות המרכז.

פרק שני - בין שתי מלחמות עולם

(הערה: על הנבחנים היה לענות על שתיים מהשאלות 6-9)

פתרון שאלה מספר 6

א. להלן שלוש התחייבויות של בריטניה בנוגע לארץ ישראל על פי טופס המנדט:

1. ממשלת המנדט תשתף פעולה עם סוכנות יהודית מוכרת כדי לסייע לעלייה היהודית
2. ממשלת המנדט הבריטי תעודד את השלטון העצמי והמקומי. כלומר תאפשר, למוסדות שלטון עצמי יהודי להתפתח על מנת להפוך את יהודי ארץ ישראל לקהילה פוליטית.
3. ממשלת המנדט, בהבטיחה שזכויותיהם ומעמדם של שאר חלקי האוכלוסייה לא יקופחו, תקל ביצירת תנאים נאותים להגירה יהודית ותסייע תוך כדי שותפות עם הסוכנות היהודית להתיישבות צפופה של יהודים על אדמות הארץ, כולל אדמות הממשלה ואדמות שוממות שאינן נחוצות לצורכי הציבור.

במהלך שלטון המנדט הבריטי פעלו הנציבים הבריטים העליונים לשם מימוש התחייבויות אלו. כך למשל הקצה הרברט סמואל מכסות עלייה נדיבות ואישר מכירת אדמות ליהודים. שני הנציבים הבריטים העליונים הכירו במוסדות שלטון עצמי יהודי בארץ ישראל ושתפו פעולה עם הסוכנות היהודית כדי לסייע בעליה יהודית לארץ ישראל ובקליטתה המוצלחת.

הערה: התלמידים נדרשו להתייחס בתשובתם לשתי פעולות בלבד.

ב. בספר הלבן של פספילד נכתבו הדברים הבאים :

- א. המנדט מטיל על ממשלת בריטניה התחייבות כפולה, הן כלפי העם היהודי והן כלפי הערבים החיים בארץ ישראל. התחייבות זאת היא הבסיס למדיניות הבריטית על ארץ ישראל מאתה ואילך.
- ב. יש להתיר עלייה יהודית לארץ ישראל, רק אם זאת לא תגרום לכך שערבים יאבדו את עבודתם ומקור פרנסתם בארץ.
- ג. צריך להקים בארץ מועצה מחוקקת ייצוגית, שתסייע שתהווה בסיס לשלטון עצמי של תושבי הארץ. במועצה כזו יהיה רוב ערבי משום שהערבים הם רוב בארץ.
- ד. צריך להגביל את העלייה אם היא גורמת לנישול הערבים מפרנסתם ואף להפסיק אותה, עד להבטחת הכנסותיהם של המובטלים הערבים.
- ה. יש להנהיג פיקוח הדוק יותר על העלייה ועל מכירת הקרקע ליהודים, ולסייג בכך מקרה בשני סייגים.
- 1) בתנאי שהעלייה ומכירת הקרקע לא יפגעו בתוכניות הפיתוח הכלכלי של ממשל המנדט
- 2) בתנאי שהעלייה ומכירת הקרקע לא יגרמו לאבטלה ערבית בארץ.

הספר הלבן השני של פספילד שונה מהתחייבויותיה של בריטניה ע"פ טופס המנדט וזאת מהסיבות הבאות :

- 1) בניגוד לטופס המנדט הוא מצדד בהקמת המועצה המחוקקת שרוב חבריה יהיו ערבים. זהו צעד שנועד להנציח קיומו של שלטון ערבי בארץ.
- 2) הספר הלבן מבטא ניסיון מפורש של ממשלת בריטניה לסגת מהמחויבות המדינית של הצהרת בלפור ושל טופס המנדט על ידי הגדשת המחויבות הכפולה של בריטניה, לעם היהודי ולערביי פלשתיין. ועל ידי הגבלת העלייה ומכירת הקרקעות ליהודים.

בנקודות אלו מהווה הספר הלבן של פספילד נסיגה ממחויבויותיה כלפי התנועה הציונית שהתבססו על תמיכה בהקמת בית לאומי יהודי בעלייה יהודית לארץ ובהתיישבות יהודית נרחבת בארץ ישראל.

פתרון שאלה מספר 7

א. הגורמים לפרוץ מאורעות תרפ"א:

- 0 חיזוקו הכמותי והאיכותי של הישוב היהודי בארץ ישראל. הצהרת בלפור וכתב המנדט גרמו לעשרות אלפי יהודים לרצות לעלות לארץ ישראל ולבנות בה את ביתם. כמו כן הקימו היהודים בארץ ישראל בשנות העשרים מוסדות פוליטיים וכלכליים רבים כמו מוסדות כנסת ישראל ההסתדרות ומפעליה. יתר על כן בשנות העשרים התרחבה מפת ההתיישבות היהודית בארץ ישראל. עובדות אלו הגבירו את חששם של מנהיגי התנועה הלאומית הערבית מפני הציונות.
- 0 ההטפה הדתית-לאומנית כנגד היהודים שבאה מבית מדרשו של המופתי של ירושלים חאג' אמין אל חוסייני.
- 0 ההסתה הלאומנית של העיתון פלסטין כנגד התנועה הציונית.
- 0 פיצוץ תהלוכת אחד במאי של קומוניסטים יהודים ביפו הייתה הזרז שהחל את המאורעות.

ב. שני גורמים לפרוץ מאורעות תרפ"ט:

- 0 הגידול הדמוגרפי של הישוב היהודי בארץ ישראל לנוכח העלייה הרבעית והחיזוק בכוחו של הישוב.
- 0 הסכסוך הדתי סביב מעמדה של רחבת הכותל. הסרת המחיצה שהפרידה בין המתפללים היהודים לבין שאר הקהל על ידי שלטון המנדט הבריטי הלהיטה את האווירה בין יהודים לערביים בארץ ישראל.

מאורעות תרפ"ט היו בעלי היקף גדול יותר לעומת מאורעות תרפ"א. הם הקיפו ישובים רבים הן בישוב הישן והן בישוב החדש, הם נמשכו שמונה ימים וגרמו לנזק רב בנפש וברכוש.

פתרון שאלה מספר 8

א. שלשה צעדים בהם נקט היטלר כדי לבסס את המשטר הנאצי בגרמניה בין השנים 1933-1935 :

- 0 במרס 1933 לאחר שהמפלגה הנאצית זכתה ב-44 אחוז מקולות הבוחרים בבחירות לרייכסטאג, העביר היטלר ברייכסטאג את "חוק ההסמכה" שקבע כי יש לקאנצלר סמכות לחוקק חוקים ללא שיעברו הליך חקיקה ומבלי שיתקבל אישור הרייכסטאג וזאת על מנת להגן על ביטחון הרייך. זאת, גם אם חוקים אלה מנוגדים לחוקת וימאר. חוק ההסמכה נקבע לארבע שנים אולם סמכותו של הרייכסטאג מעולם לא הושבה. חוק ההסמכה הפך את הרייכסטאג לגוף חסר כל כוח. הוא איפשר להיטלר לבטל את הפרדת הרשויות כחלק

מתהליך ההאחדה והנאציפיקציה של גרמניה. החוק היה הזרז בדרך להפיכת גרמניה למדינה טוטאלטרית.

0 **חוק ביטול המפלגות הפוליטיות** - חוק זה מיולי 1933 ביטל את החוקיות של המפלגות הפוליטיות בגרמניה והפך את המפלגה הנאצית למפלגה החוקית היחידה ברייך. חוק זה הפך את גרמניה למדינה חד מפלגתית ואנטי דמוקרטית. בנוסף לחוק ננקטו צעדים קשים נגד מתנגדי המשטר הנאצי, רבים מהם הושלכו למחנות ריכוז

0 **צעדים בתחום החינוך** - מערכת החינוך הגרמנית עברה מהפיכה של ממש. בתי הספר לימדו בהתאם לאידיאולוגיה הנאצית, תכנית הלימודים הותאמה לתורת הגזע הנאצית שלמדה מחדש את ההיסטוריה, את הביולוגיה של המין האנושי. כמו כן האוניברסיטאות הקיאו מתוכם את הפרופסורים היהודים וסירבו ללמד "פיסיקה יהודית", "פסיכולוגיה יהודית" ותכני לימוד כלשהם הסותרים את האידיאולוגיה הנאצית. צעדים אלה היו חלק משטיפת המוח התעמולתית שעברה החברה הגרמנית תחת המשטר הנאצי וזאת על מנת לשעבד את תודעתם של הגרמנים לאידיאולוגיה הנאצית ולהפוך אותם לנאמנים ברוחם לתפיסת עולם מעוותת זאת.

ב. **שתי מטרות של גרמניה הנאצית במדיניות החוץ שלה עד פרוץ מלחמת העולם השנייה :**

- 0 החזרת הכבוד והגאווה הגרמנית על כנה
- 0 להגיע להישגים טריטוריאליים באירופה מבלי לצאת למלחמה על ידי הצגת דרישות ממעצמות המערב להחזרה של טריטוריות גרמניות לבעליהן "החוקיים" נציג להלן שני

צעדים בהם נקט היטלר על מנת לממש מטרות אלו :

- 0 חימוש גרמניה החל מאביב 1935. חימוש מסיבי זה בניגוד להגבלות הצבאיות שהטיל חוזה ורסאי על הגרמנים החזיר לגרמנים את כבודם האבוד.
- 0 סיפוח אוסטריה לגרמניה (האנשלוס) בתחילת 1938, צבא גרמני "הוזמן" לאוסטריה לאחר שהיטלר הצליח לגרום להדחתו של הקאנצלר החוקי ולמנות את מנהיג הנאצים האוסטריים לקאנצלר. האחרון הזמין את היטלר וכוחותיו להיכנס לאוסטריה ולספח אותה. סיפוח זה התבצע מבלי שנורתה ירייה אחת.

פתרון שאלה מספר 9

א. המדיניות הנאצית כלפי היהודים שרתה מספר מטרות:

- 0 מדיניות זאת ממשה הלכה למעשה את תורת הגזע הנאצית, על פיה יש לבודד את היהודים מכלל האוכלוסייה, לנשלם מזכויותיהם ולהגדירם כאויבי הרייך.
- 0 המדיניות כנגד היהודים הייתה חלק מתהליך השלטת הטרור וההפחדה הנאצית. על מנת לבסס את הנאציזם בגרמניה היה צריך המשטר להרתיע את אויבי המשטר, הטרור שהופגן כנגד היהודים הרתיע אויבים אחרים של הממשלה הנאצית מצד אחד והגביר את האחדות הפטריוטית מצד שני.
- 0 אריזציה- למדיניות כנגד היהודים היה גם אספקט כלכלי. הנאצים רצו להשתלט על הרכוש היהודי (אריזציה) על מנת לנצל אותו לתוכניות הכלכליות של הרייך השלישי.
- 0 לעודד הגירה כפויה של היהודים על מנת לנקות את גרמניה מהטפיל היהודי.

ב. שלש תגובות של יהודי גרמניה על מדיניות הנאצים נגדם עד פרוץ מלחמת העולם השנייה:

- 0 הגירה- יהודים רבים ניסו להגר מגרמניה לנוכח התגברות המדיניות הנאצית האנטי יהודית שם.
- 0 הקמת ארגון הגג של יהודי גרמניה. כחצי שנה לאחר עליית היטלר לשלטון הקימו מרבית הארגונים היהודים ארגון משותף" הנציגות הארצית של יהודי גרמניה" כדי לתאם את הפעילות המשותפת בין כל הארגונים השונים ולסייע ליהודים להתמודד עם בעיות השעה טוב יותר.
- 0 ביוזמתו של הפילוסוף בובר הוקמה הרשות להנחלת השכלה יהודית למבוגרים בגרמניה. רשות זאת סייעה להנחלת החינוך היהודי וגיבוש הזהות היהודית בגרמניה לנוכח ההחמרה במצבם של היהודים שם.

פרק שלישי - אזרחות

(הערה: על הנבחנים היה לענות על אחת מהשאלות 10-12)

פתרון שאלה מספר 10

- א. להלן **שלושה נימוקים לזכותו של העם היהודי לחזור לארצו**:
- 0 העם היהודי קיים חיי עצמאות לאומיים עוד לפני שהוגלה מארצו.
 - 0 העם היהודי תמיד חתר לעלות לארץ ישראל
 - 0 החלטת עצרת האומות וההכרה בזכותו של העם היהודי לבית לאומי כפי שנתנה בהצהרת בלפור.
- ב. להלן **שלוש דוגמאות** המעידות על אופייה של מדינת ישראל ע"פ שאיפת מחברי המגילה:
- 0 מדינת ישראל כמדינה יהודית- הכרזת העצמאות מדגישה את העובדה כי לכל יהודי זכות לעלות ארצה.
 - 0 מדינת ישראל כמבוססת על עקרונות החירות- בהכרזה נאמר כי המדינה תהיה מבוססת על עקרונות החירות.
 - 0 מדינת ישראל כמקיימת שוויון- נאמר בהצהרה כי המדינה תבטיח שוויון זכויות לכל אזרחיה ללא הבדל דת, גזע מין או לאום.

פתרון שאלה מספר 11

- א. **חוק השבות** קובע כי כל יהודי באשר הוא זכאי לעלות לארץ, לקבל בה תעודת עולה וליהנות מהזכויות שתעודת עולה מעניקה. הזכויות המוענקות בחוק השבות מוענקות גם לבן זוג של יהודי לילד של יהודי לילד של בן זוג של יהודי לנכד של יהודי. ב-1970, לאחר מחלוקות רבות עם הציבור החרדי, תוקן חוק השבות ונוסף לו הסעיף: "יהודי הוא מי שנולד לאם יהודיה או שנתגייר ואינו בן דת אחרת".
- מטרות חוק השבות:**
- 0 חוק השבות הוא חוק בעל אופי לאומי המשלב גם אלמנטים דתיים. הוא בא להדגיש ולהמחיש את הקשר בין המרכיב הדתי של חוק השבות לבין המרכיב הלאומי שלו
 - 0 חוק השבות נועד להדגיש את העובדה שישראל היא מדינתו של העם היהודי ואת הקשר עם יהודי התפוצות.

0 חוק השבות מבטא את העובדה שישראל היא מדינה קולטת עלייה יהודית ובכך הוא נותן תוקף להתחייבות הקבועה במגילת העצמאות על פיה מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות.

ב. **שתי דרכים נוספות לקבלת אזרחות בישראל:**

0 זכאי לקבל אזרחות מכוח ישיבה בארץ- הכוונה היא לכל תושב קבע היושב בארץ ורשום במרשם האוכלוסין.

0 זכאי מכוח לידה- מי שנולד להורה אזרחי ישראלי זכאי לקבל אזרחות.

פתרון שאלה מספר 12

א. עיקרון השוויון בבחירות לכנסת מובטח בכך שנכתב בחוק יסוד הכנסת כי הבחירות לכנסת תהינה **כלליות ושוות**. כל אזרחי ישראל ללא הבדל דת גזע מין ולאום יכולים לבחור ולהיבחר. לכל קול אותו משקל. הכרעת הרוב באה לידי ביטוי בבחירות כאשר נקבע כי הממשלה תכונן בתנאי שרוב חברי הכנסת יאשר את הרכבה.

ב. שניים **מיתרונותיה** של שיטת הבחירות לכנסת:

1. היא דמוקרטית יותר ומשקפת את עיקרון שלטון העם- כל מפלגה מקבלת ייצוג בהתאם לכוחה האמיתי.
2. הויכוח הפוליטי אינו בין אישים אלא בין רעיונות.

שניים **מחסרונותיה** של שיטת הבחירות לכנסת:

1. שיטה זו מעודדת ריבוי מפלגות באופן המקשה על הקמת ממשלה יציבה.
2. אין בשיטה ייצוג לאזורים השונים במדינה ולבעיותיהם.